

ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У ПРАВООХОРОННІЙ ТА ПРИВАТНІЙ ДЕТЕКТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ. НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ЗАСТОСУВАННІ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ

Фастовець С. П., Юрченко А. М.

У статті досліджується питання про застосування спеціальних засобів у правоохоронній та приватній детективній діяльності, а також нормативне забезпечення у цьому питанні. Крім того, розкривається поняття приватної детективної діяльності та спеціальних засобів, а також використання спеціальних засобів у разі виконання службових обов'язків працівниками правоохоронних органів. Також досліджується питання про порядок застосування спеціальних засобів. Методика та прийоми застосування цих засобів розробляються з урахуванням практичного досвіду та аналітично узагальнюються в діяльності криміналіста. У цій статті також висвітлюються поняття, ким є приватний детектив, які документи надають дозвіл на здійснення детективної діяльності та нормативне регулювання такої діяльності, порядок використання спеціальних засобів, особливості гласного та негласного використання спеціальних засобів під час приватної детективної діяльності.

Ключові слова: спеціальні засоби, нормативне забезпечення використання спеціальних засобів, приватна детективна діяльність, правоохоронна діяльність.

В статье исследуется вопрос о применении специальных средств в правоохранительной и частной детективной деятельности, а также нормативное обеспечение в данном вопросе. Кроме того, раскрывается понятие частной детективной деятельности и специальных средств, а также использование специальных средств при исполнении служебных обязанностей работниками правоохранительных органов. Также исследуется вопрос о порядке применения специальных средств. Методика и приемы применения этих средств разрабатываются с учетом практического опыта и аналитически обобщаются в деятельности криминалиста. В данной статье также освещаются понятие, кем является частный детектив, документы, которые дают разрешение на осуществление детективной деятельности и нормативное регулирование такой деятельности, порядок использования специальных средств, особенности гласного и негласного использования специальных средств при осуществлении частной детективной деятельности.

Ключевые слова: специальные средства, нормативное обеспечение использования специальных средств, частная детективная деятельность, правоохранительная деятельность.

The issue of application of special means in law enforcement and private detective activity, as well as normative support in this issue is being explored. In addition, the concept of private detective activity and special means are also revealed, as well as the use of special means in the performance of official duties by law enforcement officers. Also, the question of the use of special means is investigated. The methodology and methods of using these tools are developed taking into account practical experience and analytically summarized in the activities of the criminologist. This article also covers the concept of what a private detective represents, which documents give permission to conduct detective activity and regulate such activity. The procedure

for the use of special means, especially the vowel and secret use of special means in the conduct of private detective activities. In the process of research were used comparative-legal (comparative analysis of individual provisions of legal acts), formally-logical (classification types of special means), functional (the dynamics of special means), statistical (use of statistical data, generalization of world experience). Subjects of private detective (search) activities carry out detective activity throughout the territory of Ukraine, unless otherwise provided by an international agreement, the consent to be bound by which is provided by the Verkhovna Rada of Ukraine, or by the legislation of a foreign state.

The issue of the procedure for obtaining the certificate of the right to engage in private detective activity and the requirements for candidates for private detectives are also covered. The article also addressed the issue of normative provision of private detective activity in Ukraine. An important and special consideration for our study deserves the analysis of legal norms regulating the use of weapons and special means contained in departmental regulations, in particular, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

Key words: special means, normative provision of use of special means, private detective activity, law enforcement activity.

Постановка проблеми та стан опрацювання теми. Починаючи з 2000 року існує ціла низка законопроектів про приватну детективну діяльність, розроблених різними авторами, але які не отримали законодавчої підтримки. Але з кінця 2015 року питання законодавчого врегулювання здійснення приватної детективної діяльності постало знову на передній план. 28 грудня 2015 року народними депутатами М. Паламарчуком (БПП), А. Кохем'якіним («Батьківщина»), О. Продан (БПП), А. Тетеруком («Народний фронт») та іншими був зареєстрований новий проект Закону «Про приватну детективну (розшукувну) діяльність» (№ 3726). 19 квітня 2016 року з другої спроби цей законопроект було прийнято у першому читанні. 13 квітня 2017 року із прийняттям Закону України «Про приватну детективну (розшукувну) діяльність» завершилася більш ніж двадцятирічна історія легалізації приватного розшуку в Україні і почався новий етап у розвитку професії приватного детектива. Спеціально-технічні засоби досить широко застосовуються у сфері кримінального провадження, зокрема під час розкриття та розслідування злочину у детективній (розшукувій) діяльності, що й зумовило актуальність теми. Okremi aspekti застосування зброї та спеціальних засобів працівниками правоохоронних органів, зокрема ОВС, досліджували такі вітчизняні та закордонні автори, як: П.Д. Біленчук, А.Д. Благов, В.А. Гуменюк, А.А. Долгополов, Д.А. Корецький, А.В. Корнієць, А.В. Кофанов, І.А. Кузнецова, О.М. Піджаренко, О.Ф. Сулява, М.П. Федоров, О.С. Фролов та інші.

Фастовець С. П., Юрченко А. М., 2018

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

Виклад основного матеріалу. Спеціальні засоби – це дозволені для використання пристрої, прилади і предмети, що застосовують для захисту громадян та особового складу ОВС під час проведення спеціальних операцій щодо охорони громадського порядку та виконання службових обов'язків з метою зменшення або уникнення проникаючої чи іншої дії вражаючих елементів (факторів), локалізації або обмеження дій правопорушників [2]. Спеціальні засоби застосовуються у випадках, коли були використані та не дали бажаних результатів усі інші форми діяння, які було застосовано раніше.

Спеціальна техніка може використовуватися як гласно, так і негласно для збирання та дослідження доказів. Методика та прийоми застосування цих засобів розробляються з урахуванням практичного досвіду та аналітично узагальнюються в діяльності криміналіста.

Спеціальна техніка в роботі оперативних та слідчих підрозділів має такі характеристики:

1) Спеціальна техніка, яка надходить у готовому вигляді;

2) Спеціальна техніка модернізована з метою її пристосування до виконання спеціальних завдань і умов діяльності оперативних та слідчих підрозділів;

3) Спеціальна техніка, розроблена та виготовлена спеціально для оперативних та слідчих підрозділів з найбільш повним урахуванням їх специфічних завдань та умов роботи [4].

Приватна детективна (розшукова) діяльність у більшості країн світу визнана на державному рівні, врегульована законами й оптимально використовується задля збільшення можливості громадян та юридичних осіб у захисті своїх законних прав та інтересів. Детективи займаються пошуком, збором і фіксацією інформації, пошуком боржників, захистом інформації з обмеженим доступом на замовлення клієнта, пошуком предметів, людей і тварин, а також з'ясуванням фактів і встановленням обставин на замовлення клієнта.

Приватна детективна діяльність ґрунтуються на принципах верховенства права, законності, диспозитивності, об'єктивності та неупередженості, дотримання прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, поваги до людської гідності, добросовісності, незалежності суб'єктів приватної детективної (розшукової) діяльності, конфіденційності та збереження професійної таємниці, взаємодії з правоохоронними органами, органами державної влади та органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами.

Так, законопроект № 3726 «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» був прийнятий Верховною Радою ще 19 квітня 2016 року. Майже через рік, 13 квітня 2017 року, законопроект був прийнятий у другому читанні.

Перш за все слід підкреслити, що у законодавчому акті зазначено, що приватний детектив – це фізична особа-підприємець, яка здійснює приватну детективну (розшукову) діяльність на підставах та в порядку, що передбачені цим законом, а приватна детективна (розшукова) діяльність – дозволена органами Національної поліції України підприємницька діяльність приватних детективів або об'єднань приватних детективів щодо надання замовникам на платній договірній основі детективних послуг з метою захисту їхніх законних прав

та інтересів на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом.

Ухвалений Верховною Радою документ визначає, що приватним детективом може бути громадянин України, який досяг 21 року, володіє державною мовою, має вищу юридичну освіту або стаж роботи в оперативних підрозділах чи органах досудового розслідування не менше трьох років, пройшов відповідне навчання з метою здійснення приватної детективної (розшукової) діяльності та отримав у встановленому законом порядку свідоцтво про право на зайняття приватною детективною (розшуковою) діяльністю. Водночас передбачено, що приватний детектив не може бути службовою чи посадовою особою органів державної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних чи судових органів влади [1].

Свідоцтво про право на зайняття приватною детективною (розшуковою) діяльністю видається територіальними органами Національної поліції України з урахуванням вимог, встановлених цим Законом.

Застосування зброї та спеціальних засобів працівниками правоохоронних органів являє собою особливий вид примусових заходів, який включає в себе безпосереднє використання вражаючих властивостей таких предметів і спрямований насамперед на припинення протиправних дій, що становлять велику суспільну небезпеку. Це зазвичай приводить до суттєвого обмеження прав та інтересів людини, які охороняються як міжнародним правом, так і національним законодавством будь-якої демократичної держави. Необхідність ретельної регламентації та недосконалість правового регулювання діяльності органів внутрішніх справ України, зокрема у разі виникнення особливих обставин чи надзвичайних умов, зумовлює потребу у поглибленні наукових досліджень зазначеної сфери [3].

Необхідно зазначити, що аналогічні норми щодо застосування спеціальних засобів містяться у законах, які регламентують діяльність інших правоохоронних органів України. Так, це закони України «Про військову службу правопорядку у Збройних силах України» (ст. 9); «Про попереднє ув'язнення» (ст. 18); «Про тваринний світ» (ст. 60); «Про природно-заповідний фонд» (ст. 61); «Про Службу безпеки України» (ст. 26); «Про розвідувальні органи України» (ст. 19); «Про Статут внутрішньої служби Збройних сил України» (п. 21-24); «Про Статут Гарнізонної та вартової служби Збройних сил України» (п. 60, 61); «Про боротьбу з тероризмом» (ст. 13) зі змінами та доповненнями. У них, по-перше, встановлюється єдиний для України перелік спеціальних засобів, дозволених до застосування органами внутрішніх справ та іншими правоохоронними органами, а по-друге, визначається процесуальний порядок цього застосування.

Ситуації правомірного застосування працівниками правоохоронних органів зброї та спеціальних засобів виникають винятково за особливих (надзвичайних) обставин. При цьому така необхідність може виникнути як у діях працівників, пов'язаних із виконанням спеціальних завдань (участь у спеціальних операціях, несення служби під час дій надзвичайних адміністративно-правових режимів), так і у звичайному режимі несення служби (виконання планових оперативних завдань, завдань з охорони громадського порядку та інше).

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

Велике значення правове регулювання суспільних відносин має саме для існування правової демократичної держави. Безперечним є те, що головною ознакою правової держави є високий рівень врегулювання суспільних відносин. Таким чином, норми права (як основний елемент системи правового регулювання) встановлюються державою, мають обов'язковий для виконання характер та забезпечуються засобами державного примусу.

Правове регулювання діяльності щодо застосування зброї та спеціальних засобів здійснюється певною системою законодавства, яка складається зі значної кількості нормативних актів. Загальні основи право-відносин, що виникають у досліджуваній нами сфері, містяться в Конституції України. Безперечним є отримання основних конституційних прав, свобод людини та громадянина, які закріплени в II розділі Конституції України, зокрема норм, що захищають життя та здоров'я людини, її гідність, особисту недоторканність та недоторканність житла та інші.

Окремої уваги для нашого дослідження заслуговує аналіз правових норм, що регламентують порядок застосування зброї та спеціальних засобів, що містяться у відомчих нормативних актах, зокрема МВС України. Зазначена категорія актів має розкривати (конкретизувати) законодавчі акти. Міністерством внутрішніх справ України має проводитись і проводиться певна нормотворча робота щодо визначення саме порядку застосування зброї та спеціальних засобів працівниками правоохоронних органів [3].

Здійснюючи приватну детективну (розшукову) діяльність, приватний детектив має право застосовувати спеціальні засоби лише у випадках та в порядку, що передбачені цим Законом.

У разі застосування спеціальних засобів приватний детектив зобов'язаний:

1) попередити про наміри їх застосування, надавши при цьому досить часу для виконання своїх вимог, за винятком тих випадків, коли зволікання в застосуванні спеціальних засобів створює безпосередню небезпеку його життю чи здоров'ю або може потягти за собою інші тяжкі наслідки;

2) прагнути залежно від характеру та ступеня небезпеки правопорушення та осіб, які його скоїли, а також сили їх спротиву, аби будь-яка шкода, заподіяна в усуненні небезпеки, була мінімальною;

3) забезпечити особам, які отримали тілесні ушкодження, долікарняну допомогу і негайно повідомити про цей випадок органи охорони здоров'я та внутрішніх справ [4].

Застосування приватним детективом спеціальних засобів з перевищеннем своїх повноважень, перевищеннем меж необхідної оборони чи меж крайньої необхідності тягне за собою відповідальність, що встановлена законом.

Доволі пошиrenoю є практика видання так званих змішаних або комплексних законів, тобто таких, у яких містяться норми кримінального, адміністративного й інших галузей права. Відповідні складники цих законів містять норми загальної частини Кримінального кодексу України, зокрема, й такі, що регулюють правомірні вчинки, які зовні підпадають під ознаки злочину. Так, до числа кримінально-правових належать норми про правомірне завдання шкоди

у разі застосування сили. Зазначені норми групуються в міжгалузевий інститут, що передбачаються різноманітними галузями законодавства, які регулюють правомірні вчинки, хоча зовні й підпадають під ознаки якогось злочину, але такі, що виключають злочинність вчиненого діяння. Норми, що входять у цей інститут, мають рівноцінне значення, оскільки кожна з них регламентує певний вид діяльності відповідного кола осіб, що пов'язана з правомірним завданням шкоди об'єктам кримінально-правової охорони.

З цього приводу О.С. Фролов у своєму дослідженні висловив заперечення позиції, згідно з якою регулювання юридичних наслідків за шкоду, яка завдана об'єктам кримінально-правової охорони, – це прерогатива кримінального законодавства. Таке твердження, на думку автора, правильне лише стосовно визначення правових наслідків злочинного заподіяння шкоди, оскільки лише кримінальний закон визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами. Однак у випадках застосування сили (зброї та спеціальних засобів) йдеться про правові наслідки не злочинного, а правомірного завдання шкоди вказаним об'єктам [5].

Ситуації правомірного застосування працівниками правоохоронних органів спеціальних засобів виникають тільки за надзвичайних обставин. При цьому така необхідність може виникнути як під час виконання спеціальних завдань, так і не в робочий час. Підстави та порядок застосування спеціальних засобів працівниками правоохоронних органів мусять мати правову регламентацію.

Висновки і перспектива подальшого розвитку. Отже, з огляду на вищевикладене, можна дійти висновку, що правові засади використання (застосування) спеціальних засобів складаються із законодавчих актів, які регулюють діяльність органів, яким надане право на їх застосування. Правову основу застосування спеціальних технічних засобів у детективній діяльності становить система правових норм і підзаконних нормативних актів, які визначають допустимість або регламентують порядок і умови їх використання.

А конкретне призначення спеціальної техніки полягає у таких аспектах:

– полегшення розкриття та розслідування скісних злочинів. Наприклад, використання пошукових приладів забезпечує високу якість проведення огляду місця вчинення правопорушення, сприяє виявленню речових доказів під час проведення обшуків;

– створення можливостей одержання достовірних відомостей про осіб, причетних до підготовки або вчинення правопорушень. Статистика доводить, що за допомогою низки оперативно-технічних засобів можна швидко та надійно отримати та зафіксувати відомості про конкретних осіб, які замислюють чи готують злочини, а після цього вжити заходів щодо їх недопущення. Прикладами застосування таких засобів можуть бути апаратура аудіо- та відеозапису, прилади спостереження та інше;

– фізичне припинення опору з боку злочинних елементів. Це може бути досягнуто через застосування спеціальних засобів захисту особового складу та проведення спеціальних операцій.

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

Література

1. Про приватну детективну (розшукову) діяльність. Проект Закону України, Карта проходження проекту від 20.12.2017 № 3726 (Статус: З пропозиціями Президента України).

2. Спеціальна техніка в органах внутрішніх справ: навч. посіб. / Р.В. Мукоїда, А.О. Шелехов / за заг. ред. С.В. Кузніченка. Одеса: ОДУВС, 2013. 134 с.

3. Котляр О.В. Правові основи застосування зброї та спеціальних засобів працівниками ОВС. Форум права. 2011. № 1. С. 501-506. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index

4. Козенко О.О. Спеціальна техніка під час проведення досудового розслідування, оперативно-розшукових і контррозвідувальних заходів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2016. Вип. 38(2). С. 110-114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_38%282%29_29

5. Фролов О.С. Застосування сили у внутрішніх справах держави: підстави, алгоритм, принципи, межі: монографія. Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 2007. 191 с.

Фастовець С. П.,

Старший слідчий з ОВС

*3-го ВРКП СУ ФР ГУ ДФС у Київській області
лейтенант податкової міліції*

Юрченко А. М.,

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри ОРД*

*Національного університету
державної фіiscalної служби України*